

**DASTLABKI TERGOVNI TAMOMLASH BOSQICHINI RAQAMLASHTIRISH:
NAZARIY VA AMALIY MASALALAR**

Esonova Shaxnoza Shuxratovna

Toshkent davlat yuridik universiteti doktoranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23221970>

Annotatsiya. Mazkur maqolada jinoyat protsessida dastlabki tergovni tamomlash bosqichini raqamlashtirishning nazariy-huquqiy va amaliy masalalari tadqiq etilgan. Raqamli texnologiyalarning tergov faoliyatiga joriy etilishi natijasida jinoyat ishini tamomlash to'g'risidagi protsessual qarorlarni qabul qilish, dalillarni baholash, elektron hujjatlarni shakllantirish, prokuror nazoratini amalga oshirish hamda protsess ishtirokchilarining huquqlarini ta'minlash mexanizmlarida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar tahlil qilingan. Tadqiqot davomida dastlabki tergovni tamomlashning mavjud shakllarini raqamli muhitga moslashtirish zarurati asoslantirilgan. Shuningdek, tergov yakunida to'plangan dalillarning yetarliligini raqamli monitoring qilish, elektron jinoyat ishining yagona axborot tizimini shakllantirish va prokuror nazoratini avtomatlashtirilgan analitik vositalar orqali takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: dastlabki tergov, tergovni tamomlash, raqamlashtirish, elektron jinoyat ishi, raqamli dalillar, elektron hujjat, prokuror nazorati, dalillarning yetarliligi, jinoyat protsessi.

**ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭТАПА ОКОНЧАНИЯ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО
РАССЛЕДОВАНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ**

Аннотация. В статье исследованы теоретико-правовые и практические вопросы цифровизации этапа окончания предварительного расследования в уголовном процессе.

Проанализированы изменения, возникающие в механизмах принятия процессуальных решений об окончании уголовного дела, оценки доказательств, формирования электронных процессуальных документов, осуществления прокурорского надзора и обеспечения прав участников уголовного процесса в условиях внедрения цифровых технологий. Обоснована необходимость адаптации существующих форм окончания предварительного расследования к цифровой среде. Разработаны предложения по цифровому мониторингу достаточности доказательств, формированию единой информационной системы электронного уголовного дела и совершенствованию прокурорского надзора с использованием автоматизированных аналитических инструментов.

Ключевые слова: предварительное расследование, окончание расследования, цифровизация, электронное уголовное дело, цифровые доказательства, электронный документ, прокурорский надзор, достаточность доказательств, уголовный процесс.

**DIGITALIZATION OF THE STAGE OF COMPLETION OF PRELIMINARY
INVESTIGATION: THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES**

Abstract. This article examines the theoretical, legal and practical issues of digitalizing the stage of completion of preliminary investigation in criminal proceedings. The study analyzes changes in the mechanisms for making procedural decisions on the completion of criminal cases, evaluating evidence, preparing electronic procedural documents, exercising prosecutorial

supervision and ensuring the rights of participants in criminal proceedings in the context of digital transformation. The necessity of adapting existing forms of completion of preliminary investigation to the digital environment is substantiated. Proposals are developed for digital monitoring of the sufficiency of evidence, the creation of a unified electronic criminal case information system, and improvement of prosecutorial supervision through automated analytical tools.

Keywords: *preliminary investigation, completion of investigation, digitalization, electronic criminal case, digital evidence, electronic document, prosecutorial supervision, sufficiency of evidence, criminal proceedings.*

KIRISH (INTRODUCTION)

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning davlat boshqaruvi, sud-huquq tizimi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatiga jadal kirib kelishi jinoyat protsessining an'anaviy institutlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, jinoyat ishini tergov qilish jarayonida katta hajmdagi axborotning shakllanishi, elektron ma'lumotlardan dalil sifatida foydalanish, protsessual hujjatlarni elektron shaklda yuritish va turli axborot tizimlari o'rtasida ma'lumot almashish imkoniyatlarining kengayishi dastlabki tergovni tamomlash bosqichiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Dastlabki tergovni tamomlash jinoyat protsessining muhim bosqichlaridan biri bo'lib, aynan shu bosqichda tergov organi jinoyat ishi bo'yicha to'plangan dalillarni yakuniy baholaydi va ishning keyingi protsessual taqdirini belgilaydi. Shu sababli mazkur bosqichda qabul qilinadigan protsessual qarorlarning qonuniyligi, asoslanganligi va xolisligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Raqamlashtirish sharoitida dastlabki tergovni tamomlashning mavjud shakllarini raqamli muhitga moslashtirish, elektron jinoyat ishini shakllantirish, dalillarni tizimlashtirish, protsessual muddatlarni nazorat qilish va prokuror nazoratini takomillashtirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODS)

Tadqiqot davomida formal-yuridik, qiyosiy-huquqiy, tizimli, mantiqiy va ilmiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Formal-yuridik metod yordamida dastlabki tergovni tamomlashga oid jinoyat-protsessual normalarning mazmuni va ularning raqamli muhitda qo'llanish imkoniyatlari tahlil qilindi.

Qiyosiy-huquqiy metod asosida xorijiy davlatlarda elektron jinoyat ishlarini yuritish, raqamli dalillarni baholash va tergov ustidan nazorat mexanizmlarining ayrim jihatlari o'rganildi.

Tizimli yondashuv asosida dastlabki tergovni tamomlash bosqichi dalillarni baholash, prokuror nazorati, sud nazorati va protsess ishtirokchilarining huquqlarini ta'minlash bilan uzviy bog'liq holda tadqiq etildi.

NATIJALAR (RESULTS)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, dastlabki tergovni tamomlash bosqichini raqamlashtirish uchta asosiy yo'nalishda amalga oshirilishi mumkin.

Birinchi yoʻnalish — elektron jinoyat ishini shakllantirish. Elektron jinoyat ishi tergov davomida yaratiladigan barcha protsessual hujjatlar, dalillar, ekspert xulosalari, soʻroq bayonnomalari, koʻzdan kechirish natijalari, videoyozuvlar va boshqa elektron maʼlumotlarni yagona axborot tizimida jamlash imkonini beradi.

Ikkinchi yoʻnalish — dalillarning yetarliligini raqamli monitoring qilish. Dastlabki tergovni tamomlashdan oldin tergovchi jinoyat ishi boʻyicha aniqlanishi lozim boʻlgan holatlarning qay darajada isbotlanganligini baholashi kerak. Elektron tizim ushbu jarayonni qoʻllab-quvvatlab, dalillar va aniqlanishi lozim boʻlgan holatlar oʻrtasidagi bogʻliqlikni koʻrsatishi mumkin.

Uchinchi yoʻnalish — prokuror nazoratini raqamlashtirish. Elektron tizim prokurorga ish materiallarini yagona raqamli muhitda koʻrib chiqish, protsessual muddatlarni nazorat qilish, tergov davomida qabul qilingan qarorlar ketma-ketligini kuzatish va aniqlangan kamchiliklar boʻyicha elektron topshiriqlar berish imkonini yaratadi.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Dastlabki tergovni tamomlashni raqamlashtirishning eng muhim masalalaridan biri — elektron shaklda shakllantirilgan maʼlumotlarning protsessual maqomini aniq belgilashdir. Raqamli maʼlumotni protsessual dalil sifatida qoʻllash uchun uning olinishi, saqlanishi, qayd etilishi va tekshirilishi qonun bilan tartibga solinishi lozim.

Shuningdek, raqamlashtirish jarayonida shaxsiy maʼlumotlarni himoya qilish masalasiga alohida eʼtibor berilishi kerak. Jinoyat ishi materiallarida shaxsning shaxsiy hayoti, oilaviy holati, moliyaviy maʼlumotlari va boshqa himoyalangan axborot mavjud boʻlishi mumkin. Shu sababli elektron jinoyat ishiga kirish huquqi vakolat va protsessual maqomga qarab tabaqalashtirilishi lozim.

Raqamli tizimning yana bir muhim afzalligi — protsessual muddatlarni avtomatik nazorat qilish imkoniyatidir. Jinoyat ishining tergov muddatlari, protsessual qarorlarni qabul qilish muddatlari va boshqa vaqt chegaralari elektron tizim tomonidan avtomatik qayd etilishi va masʼul shaxsga eslatilishi mumkin.

Bizningcha, dastlabki tergovni tamomlash bosqichini raqamlashtirishda “inson oʻrmini algoritm egallashi” tamoyiliga emas, balki “raqamli tizim — insonning protsessual qarorini qoʻllab-quvvatlovchi vosita” tamoyiliga asoslanish maqsadga muvofiq.

Shu asosda dastlabki tergovni tamomlash bosqichida “raqamli protsessual chek-list” joriy etish taklif etiladi. Unda tergovchi ishni tamomlashdan oldin aniqlanishi lozim boʻlgan holatlarning har biri boʻyicha tegishli dalil mavjudligini elektron tarzda belgilaydi. Mazkur tizim tergovchining oʻrniga qaror qabul qilmaydi, balki muhim protsessual masalalarning eʼtibordan chetda qolishining oldini oladi.

Bundan tashqari, prokurorga yuboriladigan jinoyat ishining elektron versiyasida ishning “raqamli pasporti” shakllantirilishi mumkin. Unda jinoyat ishi qoʻzgʻatilgan sana, tergov muddatlari, protsessual maqomlar, qoʻllanilgan ehtiyot chorasi, asosiy dalillar, ekspertiza xulosalari va protsessual qarorlar toʻgʻrisidagi maʼlumotlar jamlanadi.

Dastlabki tergovni tamomlash to'g'risidagi protsessual qarorni elektron shaklda rasmiylashtirishda elektron raqamli imzodan foydalanish, hujjatning yaratilgan vaqti va muallifini avtomatik qayd etish hamda hujjat o'zgartirilgan taqdirda uning oldingi versiyasini saqlab qolish zarur.

Shu nuqtayi nazardan, JPKda elektron jinoyat ishining huquqiy maqomi, elektron protsessual hujjatlarning haqiqiyliigi, raqamli dalillarning yaxlitligi va ulardan foydalanish tartibini yanada aniq belgilash maqsadga muvofiq.

Taklif etilayotgan norma: "Dastlabki tergovni tamomlash to'g'risidagi protsessual qaror elektron axborot tizimida shakllantirilishi va vakolatli mansabdor shaxsning elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlanishi mumkin. Elektron shaklda rasmiylashtirilgan protsessual hujjat uning mazmuni va yaxlitligi ta'minlangan taqdirda qog'oz shaklidagi hujjat bilan teng yuridik kuchga ega bo'ladi."

Bunda taraflarning protsessual huquqlari ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Himoya tomoni elektron jinoyat ishi materiallari bilan qonunda belgilangan tartibda tanishish, nusxa olish va o'zining protsessual huquqlarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur.

XULOSA (CONCLUSION)

O'tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Birinchidan, dastlabki tergovni tamomlash bosqichini raqamlashtirish jinoyat protsessini zamonaviy axborot texnologiyalariga moslashtirishning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Ikkinchidan, raqamlashtirish faqat protsessual hujjatlarni elektron shaklga o'tkazishdan iborat bo'lmazligi, balki dalillarni tizimlashtirish, protsessual muddatlarni nazorat qilish, tergov natijalarini tahlil qilish va prokuror nazoratini takomillashtirishni ham qamrab olishi kerak.

Uchinchidan, elektron jinoyat ishining huquqiy maqomini, elektron protsessual hujjatlarning yuridik kuchini va raqamli dalillarning yaxlitligini ta'minlash mexanizmlarini qonunchilikda aniq belgilash zarur.

To'rtinchidan, dastlabki tergovni tamomlashdan oldin dalillarning yetarliligini raqamli monitoring qilish tizimini joriy etish muhim protsessual holatlarning e'tibordan chetda qolishining oldini olishga xizmat qilishi mumkin.

Beshinchidan, prokuror nazoratining raqamli shaklini joriy etish orqali jinoyat ishining tergovdan sudga yuborilishidan oldingi holatini kompleks tahlil qilish imkoniyatini yaratish maqsadga muvofiq.

Oltinchidan, raqamli texnologiyalar protsessual qaror qabul qiluvchi subyektning o'rini egallamasligi kerak. Ular tergovchi, prokuror va sudyaning mustaqil huquqiy bahosini almashtirmaydigan, balki ushbu faoliyatni axborot va tahliliy jihatdan qo'llab-quvvatlaydigan vosita sifatida ishlatilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasining "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi Qonuni.

4. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sud-huquq tizimini takomillashtirish va jinoyat protsessini raqamlashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlari.
7. Jinoyat protsessida dalillarni to‘plash, tekshirish va baholashga oid ilmiy tadqiqotlar.
8. Raqamli dalillar va elektron jinoyat ishlarini yuritish bo‘yicha xalqaro ilmiy-amaliy tadqiqotlar.